

עמק השבוע

גליון ד

שבת פרשת שמיני וחמישי שאהריה + תשפ"ד

עיונים וביאורים במדות הימים בשבוע הבא
מאת הרב ג'ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים גינת ראובן, עמקי ראובן חמני ראובן

מהות פרשת החודש והקשר לראש חודש ניסן

מר"ח ניסן ולא מאמצע החודש, דהא הוא ביאר בזה למה מלכי ישראל מונין מניסן, ומבואר בראש השנה דף ב' דהראש השנה למלכי ישראל הוא בא' ניסן ולא בט"ו ניסן. וא"כ י"ל דזהו סדר הקריאה וההפטרה דפרשת החודש. דבקריאת התורה מזכירים "החודש הזה לכם" שזה היתה התחלת הגאולה במצרים, ובהפטרה מזכירים "בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחסאת את המקדש" שזהו הגאולה לע"ל. (והוא כמו בכל מקום, דהתורה מדברת על מה שאירע והנביא מדבר על מה שיהי' בב"א).

הנה לפ"ז נמצא דאין "פרשת החודש" רק להשמיע דיני קרבן פסח או לקדש ראש חודש ניסן, אלא הוא התעוררות לגאולה, והתעוררות להיסוד דבניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל. ולכא"ו א"ש לומר כן, דעיין ביוצרות לפרשת החודש (לברכות קר"ש מובא בסידור אוצר התפילות) שמתחילים "אות זה החודש אצת מכל לקדש ובו ישע לחדש" ופי' באוצה"ת וז"ל בשביל האותות שהיו ביציאת מצרים שנעשו בזה החודש לפיכך נטל העטרה להיות מקודש מכל החדשים דהיינו שיהיה ראש לחדשים מכל לקדש שהוא מקודש קודם וכו' אצת כמו מהרת ובו ישע לחדש כך יחדש לנו גאולה לעתיד בחודש ניסן. עכ"ל. וכן עיין בתחילת הקרובות לחזרת הש"ץ שהפייטן מיידי בהא דעת הגאולה הגיע במצרים, ומסיים הברכה הראשון "כסף ודפק בפתחי ישנה לחפשה בראשון לחדשי השנה לי עוד תגנון בפסוח וגנון בגונג לבנון במגנת ינון" ופי' באוצה"ת וז"ל נכסף לגאלנו ודפק על פתחי ישראל להערים משנתם, לחפשה לקרא לה דרוו וחופש, לי עוד תגנון עורך עתיד להגין עלי לע"ל, בפסח וגנון עש"ה גנון והציל פסוח והמליט, בגונג לבנון כאשר תגן על בהמ"ק העתיד להבנותה במגנת ינון בישועת המשיח ששמו ינון (סנהד' צח ע"ב). עכ"ל.

ושו"ר בכמה מקומות ביוצרות דלא רק מבואר הענין דבניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל, אלא גם מבואר דהוא ענין הקשור במיוחד דוקא לר"ח ניסן וכמוש"כ ע"פ המס' סופרים והרד"ק, דהכי איתא שם "הדום מגר נזיד עדש כהיום הזה יחדש בגודש ונוביל שי בקודש בראשון באחד לחודש" ופי' באוצה"ת וז"ל ביהמ"ק שהוא הדום רגליו של הקב"ה החריבו עשו שמכר בכירתו

תהיה בא' בניסן על ידי הקרבת הקרבנות על המזבח בא' בניסן דומיא דהמשכן.

הנה העירוני דלכאורה קשה על דברי הרד"ק, דהא במס' ר"ה דף יא ע"ב איתא רבי יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל, ולכא"ו משמע דהגאולה שעתידין ליגאל תהיה דומיא להגאולה שנגאלו, והגאולה שנגאלו לא היתה בר"ח ניסן אלא בט"ו ניסן. וי"ל דאף דהגאולה נגמרה בט"ו ניסן אבל התחלת הגאולה היתה בראש חודש, (בהגדה של פסח אומרים "יכול מראש חודש וכו'" ופי' הרשב"ם "יכול מראש חודש משום שבו התחילה הגאולה", וכ"ה בפירוש הגדה להכל בו), וא"כ גם לעתיד לבא י"ל דהתחלת הגאולה תהיה בראש חודש ניסן ע"י הקרבת הקרבנות.

אלא דצ"ב דאיפה חזינו דהתחלת הגאולה במצרים היתה בראש חודש ניסן. וי"ל דאמירת "החודש הזה לכם ראש חדשים" היא היתה התחלת הגאולה, דבאמירה זו כלל ישראל עלו להיות למעלה מן הטבע (ב"החודש הזה לכם" מונח שיש לכלל ישראל שליטה על הבריאה דע"י הקידוש החודש ועיבור השנה שלהם הבתולות חוזרות), וזהו עיקר ענין הגאולה דכלל ישראל יצאו משליטת מצרים וכל מערכת הטבע וכל ענייני עוה"ז להיות עם ד'. ועיין בשיח יצחק להגרי"ח ז"ל ח"ב דרוש לפרשת בשלח דאיתא וז"ל ומעתה תשוב ותראה עוד ענין נפלא, במ"ש שמאז שיצאו ישראל ממצרים ונבחרו לו יתברך לעם, אז נשרשו ישראל ונכנסו ברשות השכינה הנהגה העליונה, השולט על כל דרכי הטבע וכו', וזה התחיל בחצי ליל ט"ו של ניסן, שהחודש הזה הוא ראשון לישראל, שאף ע"פ שהעולם נברא בתשרי, שלכן תשרי התחלת השנה, אינו אלא בסדרו הטבעי, שנברא כן מתחילה, אבל מניסן היה התחלת סדור הבריאה ע"י השגחה נבדלת ע"פ התורה והמצוות, שלכן מלכי ישראל מניסן מניין, ומלכי אומות העולם מתשרי, ולכן כתיב "החודש הזה לכם ראש חדשים", שבו היה התנשאות רא"ש של ישראל וביטול כח הנחש וכו' כמ"ש "הוא ישופך ראש", וחצי ליל ט"ו, אז תכלית עליית הלבנה בגובה הרום ותכלית מילואה באמצע החודש, שזה מורה על התנשאות וכו'. עכ"ל. הרי מבואר מדבריו דאמירת החודש הזה לכם הבדיל כלל ישראל משאר אומות העולם. (ומבואר בדבריו כנ"ל דענין זה מתחיל

א) עיין בתחילת ההפטרה לפרשת החודש (יחזקאל מ"ה) דכתיב "כל העם הארץ יהיו אל התרומה הזאת לנשיא ישראל, ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך בחגים ובחדשים ובשבטות בכל מועדי בית ישראל הוא יעשה את החטאת ואת המנחה ואת העולה ואת השלמים וכפר בעד בית ישראל, כה אמר ד' אלקים בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחסאת את המקדש". הרי דהקרבת הראשון שהוזכר שהנשיא יביא יהי' בר"ח ניסן. ועי"ש ברד"ש דאיתא וז"ל בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד, באחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו, וזה הפסוק ראי' לרבי יהושע שבניסן עתידים להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא ומלכפר את הבית, ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיצאו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יצאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית נשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלוואים ששמש בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלוואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה. עכ"ל. הרי מבואר דה"גאולה" תהיה בר"ח ניסן, דבר"ח ניסן יתחילו להקריב קרבנות על המזבח החדש.

והנה הרד"ק כתב דהא דה"גאולה" תהיה בא' בניסן ע"י הקרבת הקרבנות על המזבח החדש היינו דומיא דהמשכן. ועיין במס' סופרים פרק כ"א דאיתא מפסיקים לפורים כמנהג רבותינו שבמערב להתענות שלשה ימי צום מרדכי ואסתר פרודות ולאחר פורים שני וחמישי ושני, ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם לי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל א' היה עושה ביומו י"ט וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להבנות בניסן לקיים מה שנאמר אין כל חדש תחת השמש, לפיכך אין אומרין תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן. הרי נראה מהמס' סופרים להדיא כהרד"ק, דהגאולה

בעד זיד עדשים, כהיום הזה יחדש כמ"ד בניסן נגאלו בניסן עתידין להגאל, בגדש ביותר שלמות מאשר לפני מלשון התלמוד (ב"ב פח ע"ב) למחוק לא ידגוש, עכ"ל. ועיי"ש להלן דאיתא "קדש בראשו ושלישו חציו ורבו, לשמור לקדש לקחת לחג לקצור ולגמור, רשם (באוצה"ת הביא להגיה 'ראשו') בכל דור שמור הוא לרוכב על חמור שמירת שלישו בירדן עמדה שלהבת חציו שאון פול השמידה תשועת קצירו ימיני העמידה" ופי' באוצה"ת וז"ל החדש הזה הוכן ונתקדש בראשו ושלישו ובחציו וברובו, לשמור להיות שמור לדורות לקדש תחילת החודש לקחת שה לקרבן פסח לחג בקר לחגיגה לקצור קצירת העומר ולמור כל החודש בקדושה ע"י ב"טוא"ח סי' תכ"ט בד"ה והכי איתא וארבעה זמנים הללו הולך הפייטן ומפרש, ראשו בכל דור כן הגיה הגאון ר' חיים ברלין וכו' ונכון וקאי על ראשו דלעיל מהו קודש בראשו שהזמן לביאת המשיח שנא' בו עני ורוכב על חמור שמירת שלישו בירדן עמדה מה שאמרנו למעלה ושלישו לשמור דבר זה נתקיים בירדן שהעם עברו את הירדן בעשור לחודש הראשון וכו'. עכ"ל. ועיי' שם ב"סילוק" דאיתא "לחדש קרבי ויצמיח צמח נקוב שבעה ואתו יהו רועים שבעה ויחדשו לאום דברים שבעה ויתכסה מהם שבעה שבעה [רש"י בדניאל (י"ב:י"ב) גרס כאן שבעה ששה] וישוב ויגלה לעם קדושים אשר עמו יהו מקדשים ולא לעדרי צאן קדשים עד קץ ששה חדשים (ולא יתגלה לכל ישראל עד סוף ו' חדשים מתשרי עד ניסן כי אם לקדושים אשר בארץ) עד בא ראשון לראשי חדשים ואז יראה לעדת קדושים הנשארים מעול קדשים (מעולם של בני מלכות הרביעית) ויראה למו אותות חדשים לחדש שמים החדשים למשוח קודש קדשים לפתוח דלת לקדושים בשבתות ובחדשים ואז יצוה חודש עבודת חודש מה להעלות בראש כל חודש ועבודת ראשון כל חודש, היא תקדים תחלה לכל חודש כי כמו היה ראש לכל חודש, כן יהיה ראש לכל חודש ותעשה בו חדשה לבראת ארץ חדשה להנתן דעה חדשה לכרות ברית חדשה להבראות בריה חדשה להתחדש רוח חדשה להוביל בו שי מנחה חדשה". הרי חזינו מכל הני מקומות דר"ח ניסן הוא מיועד לגאולה ושבת פרשת החודש יש התעוררות להענין הזה.

ב הנה לענין עצם הקושיא הנ"ל דאיך יסוד הנ"ל שהגאולה תהי' בר"ח ניסן מתאים עם המבואר במס' ר"ה דף י"א ע"ב, עוד יש לצדד בזה שיש מחלוקת בין הבבלי והמס' סופרים, דרק המס' סופרים והיוצרות סוברים דהגאולה היתה ותהיה בא' ניסן אבל הבבלי אינו סובר יסוד זה. ועיי' בהמשך הגמ' שם בר"ה דאיתא רבי יהושע אומר בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל מנלן אמר קרא ליל שמורים ליל המשומר ובא מששת ימי בראשית, הרי מבואר דהגאולה תהיה בליל ט"ו ניסן.

ועיי' בר"ה דף ל' דאיתא דמיבני אמת אילימא דאיבני בשיתסר הרי האיר מזרח התיר אלא דאיבני בחמיסר מחצות היום ולהלן לשתרי דהא תנן הרחוקין מותרין מחצות היום ולהלן

לפי שאין בית דין מתעצלים בו לא נצרכא דאיבני בחמיסר סמוך לשקיעת החמה אי נמי דאיבני בליליא. הרי מבואר דבנין הבית יכול להיות בט"ו או ט"ז ניסן, ומשמע דאין יסוד דבנין הבית יהיה סמוך לראש חודש ניסן. (וי"ל דהגאולה תהיה בליל ט"ו, ואח"כ, או יום או יומים, יהא בנין בהמ"ק).

אלא דקשה דאם הבבלי אינו סובר דלע"ל יקריבו הקרבן הראשון בר"ח ניסן א"כ מהו הפירוש בהפסוק הנ"ל ביחזקאל. והאמת יורה דרכו, דעיי' במס' מנחות דף מה ע"א דאיתא כה אמר ד' אלקים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש חטאת עולה היא אמר רבי יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רב אשי אמר מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו אליהו עתיד לדורשה אמר לו ר' יוסי מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה אמר לו תנוח דעתך שהנחת דעתך. [פרש"י אליהו עתיד לדורשה דעד שיבא אליהו ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לדורשה, רב אשי אמר אני אפרשנה מילואים הקריבו והך נבואה דיחזקאל על בית שני נתנבאה שהקריבו מילואים וכי היכי דהקריבו מילואים דמשה בשמיני דידהו דהוה ר"ח כדאמר' במס' שבת (דף פ"ז) בראשון באחד לחדש ותנא אותו היום נטל עשר עטרות כו' והקריב עגל בן בקר לחטאת הכא נמי הקריב פר בר"ח. הרי דהבבלי סובר דלפי ר' יהודה (ור' יוחנן) באמת לא יודעים מהו הפירוש בהאי פסוק ולפי ר' יוסי (ורב אשי) האי פסוק נתקיים בימי עזרא.

הנה כיון דהבבלי אינו סובר דהגאולה היא בר"ח ניסן א"כ לכא' פשוט מאד דאין לומר דהיסוד דקריאת פרשת החודש הוא התעוררות על הגאולה, דאם אין ראש חודש יום הגאולה איפה מונח בפרשה זו התעוררות על הגאולה. [ולפי דברי רש"י הנ"ל במנחות ופשוט לשון הגמ' שם דהפסוק הנ"ל ביחזקאל קאי על בית שני ולא על לע"ל, א"כ נמצא דבפרשת חודש בין הקריאת התורה ובין ההפטרות מיירי במה שאירע ולא במה שעתיד להיות, וא"כ א"ש לומר דהבבלי אינו סובר דיסוד קריאת פרשת החודש הוא התעוררות על הגאולה.]

והנה אפשר דהבבלי אזיל בזה לטעמיה. דעיי' ברש"י במס' מגילה דף כט ע"א דאיתא וז"ל ברביעית החודש הזה לכם ששם פרשת הפסח. עכ"ל. הרי דרש"י נקט דיסוד קריאת פרשת החודש אינו מחמת היסוד דהחודש הזה לכם אלא מחמת כל המשך הפרשה דהוא הלכות פסח. ולפ"ז לכא' א"ש מאד לומר כמו שראיתי במפרשים דהשושן לקריאת הלכות הפסח בראש חודש הוא ע"פ הגמ' בבבלי במס' פסחים דף ו', עיי"ש דאיתא שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות מאי טעמא דתנא קמא שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכתוב ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ורבן שמעון בן גמליאל אמר

לך אידי דאיירי במילי דפסחא מסיק להו לכל מילי דפסחא מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל שהרי משה עומד בראש החדש ומוזיהו על הפסח שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים וכתוב דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבת וגו' ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אלא אמר רבה בר שמי משמיה דרבינא מהכא וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון וכתוב ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו הכא נמי ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אמר רנב"י אתיא מדבר ממדבר כתיב הכא במדבר סיני וכתוב התם וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני מה להלן בראש חדש אף כאן בראש חדש. וי"ל דכמו שמשנה רבינו עמד בר"ח והיה מזהיר על הפסח הוא הדין דאנו עומדים בראש חודש ומוזהירים על הפסח. וזהו יסוד קריאת פרשת החודש "להזהיר על הפסח".

והנה י"ל דדוקא בדעת הבבלי אפשר לומר דיסוד קריאת פרשת החודש הוא להזהיר על הפסח דהא הבבלי (בפסחים דף ו' כנ"ל) סובר שיש דין דדורשין בהלכות פסח ל' יום (או שתי שבתות) לפני החג. אבל עיי' בירושלמי בריש פסחים דמבואר דדוקא בבית הועד יש דין דשואלין ל' יום קודם החג אבל אין דין לדרוש לעם ל' יום קודם. (הפוסקים באו"ח סי' תכ"ט העירו בזה). וא"כ לפי הירושלמי בע"כ שיש יסוד אחר בקריאת פרשת החודש לכל העם, וי"ל דהירושלמי סובר כהמס' סופרים, וס"ל דקריאת פרשת החודש הוא התעוררות על הגאולה.

והנה עיי' בבבלי במס' מגילה דף כט ע"ב דאיתא על השקלים מנלן אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה קדמינן וקרינן באחד באדר כי היכי דליתו שקלים למקדש כמאן דלא כרשב"ג דאי רשב"ג האמר שתי שבתות דתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום רשב"ג אומר שתי שבתות אפילו תימא רשב"ג כיון דאמר מר בחמשה עשר בו שולחנות יושבין במדינה ובעשרים וחמשה יושבין במקדש משום שולחנות קדמינן וקרינן. הנה בפשוטו מבואר בבבלי דקוראים פרשת שקלים משום הדין דדורשין ל' יום קודם זמן נתינת השקלים להחכמים (או ט"ו יום קודם זמן נתינת השקלים). אבל עיי' בירושלמי במגילה (פ"ג ה"ד) דאיתא ר"ח אדר שחל להיות בשבת קורין פרשת שקלים וכו' גמ' ר' לוי בשם ר"ש בן לקיש צפה הקב"ה שהמון הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל אמר מוטב שיקדום כספן של בני לכספו של אותו רשע לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים. הרי דהירושלמי אין קוראים פרשת שקלים כדי לדרוש הלכות שקלים, אלא קוראים פרשת שקלים כדי לקיים הענין דשקלים קודם לשקלי המן. ועיי' במס' סופרים פכ"א ה"ד דאיתא אבל להזכיר (תענית) בציבור אסור עד שיעבור ניסן, ובאחד באדר משמיעין על

השקלים ולמה באחד באדר שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מי שאמרו והיה העולם שיהיה המן עתיד לשקול על ישראל לפיכך הקדים ואמר למשה (שהיו ק') שקלי ישראל קודמין להמן וצריכין ישראל לתת שקליהם לפני שבת זכור. ובפשוטו מבואר דהמס' סופרים סובר כהירושלמי בטעם קריאת פרשת שקלים. וי"ל דהבבלי לעומת הירושלמי והמס' סופרים אזלי לטעמייהו, דהבבלי סובר דיסוד קריאת ד' פרשיות הוא "השמעה לפני עשיה", בשקלים משמיעים על השקלים ובהחודש משמיעים דיני קרבן פסח. (ואף דלית לן אפשרות לקיים הני הלכות בזה"ז אפ"ה עושים ההשמעה זכר למקדש שהיה לנו אפשרות לקיים הני דינים). אבל הירושלמי והמס' סופרים סוברים שיש התעוררות מיוחדת בקריאת הני ד' פרשיות, בשקלים יש התעוררות על נתינת שקלים ועי"ז מקדימים שקלינו לשקלי המן, ובהחודש יש התעוררות על הגאולה.

[עיי'ן בחק יעקב סי' תכ"ט דאיתא ז"ל וגם מה שמתמי' הב"ח על מנהגינו שאין אנו דורשין שלשים יום קודם פסח רק בשבת שלפני פסח שקורין שבת הגדול ע"ש שהארין ובאמת לק"מ וכמ"ש הראב"ן פ"ק דמגילה והרוקח סי' רמ"א וכל בו סי' מ"ו ובתניא דלכך קורין פרשת פרה

משום שאמרו חז"ל שואלין ודורשין בהלכות פסח שלשים יום מקודם ע"כ קורין פ' פרה הל' טומאה וטהרה להזכיר שיעשה פסח בטהרה וכן בפ' החודש שהוא ענינו של פסח, הרי להדיא דיוצאין בקריאת פרשיות הללו וכ"ש בפיוטים שיש בהם הרבה דינים והלכות ומנהג של ישראל תורה היא. עכ"ל. הרי מבואר בכל הני פוסקים דקוראים פרשת פרה (ואומרים פיוטים) כדי לקיים ענין דדורשין בהלכות הפסח ל' יום (ובזה מזהירים העם על הלכות טהרה מטומאת מת כדי שיוכלו לעשות פסחיהם). והנה להנ"ל מוכח שיש להירושלמי והמס' סופרים ביאור אחר בהא דקוראים פרשת פרה. והאמת יורה דרכו, דבירושלמי במגילה (פ"ג ה"ה) באמת נראה שיש התעוררות מיוחדת בקריאת פרשת פרה, עיי"ש דאיתא בדין הוא שתקדים החודש לפרה שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה ולמה פרה קודמת שהיא טהרתן של כל ישראל. הרי מבואר דפרשת פרה היא "טהרתן של כל ישראל" ולכא' משמע דהוי קיום טהרה של ישראל, ולא רק דרשא בעלמא על הלכות טהרה]. הנה מהא דקיי"ל דלא אומרים תחנון בכל חודש ניסן לכא' מוכח דקיי"ל כהמס' סופרים, ודלא כהבבלי, וא"ש לומר כן דהא ראינו דבנוסח היוצרות שאנו אומרים מבואר כדעת המס'

סופרים. אבל יש להעיר בזה, דהנה במס' סופרים איתא וכנ"ל ולמה אין מתענין אותן בחדש ניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם ליי"ב יום יום לכל שבט ושבט וכל א' היה עושה ביומו י"ט וכן לעתיד לבא עתיד המקדש להבנות בניסן לקיים מה שנאמר אין כל חדש תחת השמש, לפיכך אין אומרים תחנונים כל ימי ניסן ואין מתענין עד שיעבור ניסן. ומלשון המס' סופרים משמע שיש קשר בין הא דאין אומרים תחנון ואין מתענינים בניסן להא שעתידי המקדש להבנות בניסן. אבל עיין בשו"ע או"ח סימן קל"א סעיף ז' דאיתא דאין אומרים תחנון בין יוהכ"פ לסוכות, ועיי"ש בבבאור הגר"א דאיתא ז"ל שאז נשלם בנין בהמ"ק כמ"ש בפ"ק דמו"ק. עכ"ל. ולפ"ז מבואר דאין אומרים תחנון בימי חנוכת הבית אף אם אינם הימים שיבנו בהם המקדש בעתיד. (אבל עיין בבבאור הגר"א בס' תרכ"ד שכתב ביאור אחר למה אין אומרים תחנון מיוהכ"פ עד סוכות, עיי"ש). ועיין גם בסימן תר"ע סעיף ב' ברמ"א. וא"כ י"ל דלא אומרים תחנון בחודש ניסן משום דבהני ימים היה חנוכת המשכן, בלי קשר להא דבעתיד יבנה המקדש בהני ימים. וא"כ אין הכרח מהא דלא אומרים תחנון בניסן דקיי"ל כהמס' סופרים והרד"ק דלא כהבבלי.

יום כפור קטן

ג) הנה יום שלישי בשבוע הבא הוא ראש חודש, וממילא יום שני הוא ערב ראש חודש, ונקרא "יום כפור קטן", והוא יום שהרבה מתענים בו. והנה עיין במג"א בס' תי"ז שביאר דהטעם להתענית דערב ראש חודש הוא משום המצב ד"מיעוט הירח" הקיים ביום זה. וכ"ה בס' ראשית חכמה (שער התשובה פרק ד') ז"ל ואומרים שהוא כפור קטן, וטעם למציאות התענית וכו' מפני שהלבנה הזו רמז ללבנה העליונה, וכיון שיש למטה מיעוט וחסרון כן למעלה, והצדיקים המצטערים ביסורי שכינה לקבל הדין שבא עליהם וכו', כל המצטער בצער שכינה יש לו שחר גדול וכו', ולכן בערב ראש חודש שהרי היא פגומה מכל וכל ראוי להצטער ולהתענות ובכל תענית שיתענה טוב שיכיון לזה גם כן מלבד כי בחטאו גרם עינוי לה וכו' לכן ראוי שיסבול ענוי תחת הענוי אשר גרם לה כל שכן עתה בגלותינו זה כי בפשעינו שולחה אמנו שראוי לכל אדם להצטער בצערה ולקבל יסורין על מה שהוא מאריך הגלות בעונותינו. עכ"ל. וכ"ה בס' יסוד ושורש העבודה ריש שער ט' (עיי"ש במה שכתב דברי התעוררות לערב ראש חודש).

ז"ל היה קורא אותו כפור קטן לפי שבו מתכפרים עונות של כל החודש דומיא דשעירי של ר"ח וכדאמרינן במוסף זמן כפרה לכל תולדותם וכדכתב הב"י בסימן תכ"ג בשם האו"ח כי כינוי תולדותם קאי על החדשים ר"ל כי עולת ר"ח היתה באה על תולדות ימי החודש עכ"ל הפר"ח. עכ"ל. הרי דהמ"ב כתב דהכפרה השייכת לתענית דער"ח היא כפרה דוגמת השעיר דר"ח, ולפ"ז לכאורה היה אפשר לומר דהתענית והכפרה בעצם הוא דוקא בר"ח, וכמו דאומרים במוסף "ראשי חדשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם", ולא בערב ראש חודש, אלא דאי אפשר להתענות בראש חודש (כדאיתא לקמן שם בסימן ת"ח) ולכן מקדימים התענית ואמירת יו"כ קטן לערב ראש חודש. [וכ"ה בפרי צדיק לר"ח כסלו אות א' דאיתא ז"ל ומטעם זה מרבין בתפלות ער"ח וקורין אותו יום כיפור קטן, דראש חודש יום כיפור קטן וכו' אך בר"ח אי אפשר להרבות בתחנונות וראש חודש אסור בתענית וקבעוהו בערב ראש חודש. עכ"ל]. ואפשר דזהו ביאור אחר להתענית דערב ראש חודש דאינו קשור למיעוט הירח.

ובאמת עיין בהמשך דברי המ"ב דאיתא ז"ל כתבו הספרים דאף מי שאינו מתענה מ"מ יראה לעשות תשובה ביום זה ולתקן את אשר עוות בכל החודש מאחר שהוא יום אחרון של כל החודש כמו ער"ה מכל השנה ואז בודאי יהיה לו יום החודש זמן כפרה לכל תולדותיו. עכ"ל. הרי מבואר דערב ראש חודש הוא דומיא דער"ה, וא"כ מבואר דאף להמ"ב דערב ראש חודש הוא בעצמו יום תשובה ולא אומרים סליחות בערב ר"ח מחמת שאי אפשר לאומרים בראש חודש, אלא ערב ר"ח הוא בעצמו זמן אמירת סליחות. וצע"ע לברר שיטת רבינו המ"ב בכל זה.

[הנה אם עצם היום תשובה הוא בראש חודש יש להסביר הא דהמנהג הוא לומר הסליחות דיוכ"ק בשעת מנחה, ודלא כשאר תעניות שאומרים סליחות בשחרית או קודם שחרית, דהכא עצם יום הסליחות הוא למחרת בראש חודש, ולכן אומרים הסליחות בשעת מנחה דזהו כבר זמן הקשור ליום המחרת (וכדחזינן מהא דאין אומרים תחנון במנחה שלפני יום מיוחד). אבל אם עצם היום תשובה הוא בערב ראש חודש עצמו למה אומרים הסליחות במנחה. ואפשר די"ל בזה דבשאר תעניות אומרים הסליחות בשחרית משום דעצם היום מחייב סליחות, אבל ביוכ"ק אמירת הסליחות אינו מחמת עצם היום, אלא מחמת שהוא סוף החודש, לכן אומרים הסליחות בסוף החודש ממש, דהיינו במנחה.]

אולם י"ל דאף אם התענית דיוכ"ק הוא משום ה"זמן כפרה" דראש חודש, עדיין י"ל שיש לו שייכות למיעוט הירח, דהא עיין במס' חולין דף ס' ובמס' שבועות דף ט' ובתוס' שם דמבואר דהא דר"ח הוי "זמן כפרה" שייך ל"מיעוט הירח".

מהות ימי תחילת ניסן

לזה "תקבר בשיבה טובה", ראשי תיבות טבת יעיין שם, וקשה דלא אתי לא כר' אליעזר ולא כר' יהושע, וראיתי בספר פרשת אליעזר שהוא גם כן ביאור על ספר קרניים הנזכר דיישב זה על פי מה שכתב בספר קרניים עצמו במאמר הקודם לזה שבחודש ניסן כלולים כל החודשים ונמצא שיש בחודש ניסן ימים השייכים לחודש טבת והוא נפטר בניסן ביום השייך לחודש טבת, עד כאן דבריו יעיין שם. עכ"ל.

ועיין בטור באו"ח סי' תי"ז דאיתא וז"ל שהמועדי נתקנו כנגד אבות פסח כנגד אברהם דכתיב לוחשי ועשי עוגות ופסח היה שבועות כנגד יצחק שתקיעת שופר של מתן תורה היה בשופר מאילו של יצחק סוכות כנגד יעקב דכתיב ולמקנהו עשה סוכות וי"ב ראשי חדשי השנה שגם הם נקראים מועדים כנגד י"ב שבטים. עכ"ל. הרי מבואר דהי"ב חדשים הם כנגד הי"ב שבטים, אבל לא נתבאר איזה חודש הוא כנגד איזה שבט. והנה להנ"ל יש ללמוד איזה חודש הוא כנגד איזה שבט, דהא ראינו שהי"ב ימים ראשונים של ניסן הם ימים ששייכים לחדשי השנה, יום א' לחודש, ובהני י"ב ימים הנשיאים של הי"ב שבטים הקריבו קרבנותיהם בחנוכת המזבח, נשיא א' ליום. אי"כ י"ל דסדר החדשים הוא כפי סדר הקרבת הנשיאים. ומהא דהני ימים שורשים הם בניסן חזינו דמתחילים הסדר בניסן. וא"כ למדנו דהחדשים הם כפי סדר הקרבת הנשיאים ומתחילים מניסן. והנה הנשיאים הקריבו לפי סדר הדגלים, וא"כ חזינו דסדר החדשים הוא כפי סדר הדגלים ומתחילים מניסן. וכ"כ בספר יד מצרים להגריא"ח ז"ל (בפיוט א' מי יודע) וז"ל הענין כי י"ב מזלות הם ותלי תנין המזלות המהפך אותם לכל צד הוא הי"ג הכולל כולם, ונגד זה הם י"ב שבטים ושבת לוי הי"ג הכולל כולם כמו שיבואר, והם נגד י"ב חדשי השנה, ולפעמים הם י"ג עם חודש העיבור, ונחלקים לד' תקופות, כל תקופה מג' חדשים, נגד י"ב שבטים שנחלקו לד' דגלים, כל דגל מג' שבטים, ודגל ראשון הוא יהודה, והוא נגד ג' חדשים ניסן אייר סיון, טלה שור תאומים, שיהודה הוא מלך על כולם, ולכן "בצאת ישראל ממצרים וגו', היתה יהודה לקדשו", וניתן לו המלוכה, שהוא חלק הבכורה שנטל יעקב מראובן ונתנה ליהודה, נגד מזל טלה שהוא הבכור במזלות. עכ"ל.

כולו הוא כמו ראש חודש, ולא כשאר חדשים ראש חודש הוא מקודש ושאר ימי החודש הם חול, אמנם זה החודש כולו הוא כמו ראשי חדשים, כל יום הוא כמו ראש חודש. עכ"ל. הרי מבואר דכל יום מימי ניסן הוי כראש חודש.

ועיין בס' הלקח והליבוט להגדה של פסח דאיתא וז"ל כתיב בשמות פ"מ פ"ב "ביום החודש הראשון באחד לחודש תקים את משכן אהל מועד" ויש להבין אריכות הפסוק הול"ל בקיצור בא' לחודש הראשון ובאגרא דכלה פ' פקודי מבאר בדרך רמז ע"פ מה שמקובל אצל תלמידי הרבי מלובלין זי"ע שאותו הי"ב ימים הראשונים דניסן ימי הקרבת הנשיאים המה כח כללי לי"ב חדשי השנה כל יום רומז לחודש שלם וזכי הראות יכולים להתבונן בכל יום איזה מאורעות יהי בחודש אשר הוא נגד היום ההוא והרבי מלובלין זי"ע היה כותב ברוח קדשו בכל יום מה יהי בכל חודש ובאותו השנה שנתבקש בישיבה של מעלה בחודש אב לא כתב רק עד חודש אב ולפ"ז יום הראשון הוא נגד כל החודש הראשון וזה כונת הפסוק ביום החודש הראשון רצ"ל באותו יום שהוא נגד החודש הראשון היינו בא' לחודש שכולל כל החודש. עכ"ל. הרי מבואר שיש יסוד דהי"ב ימי ניסן הם כמו ראש ושורש לי"ב חדשי השנה.

וי"ל דזהו הפירוש בהא שראינו בדברי הגר"א והשל"ה דנרמז בפסוק דימי ניסן הם כראשי חדשים, דהם ראש ושורש לחדשי השנה. ואף דבדברי הגר"א והשל"ה הנ"ל מבואר שיש בחינת ראש חודש לכל חודש ניסן ולא רק לי"ב ימים ראשונים, כנראה דלית בזה סתירה דהא מבואר בפוסקים באו"ח סי' תכ"ט שע"י שהי"ב ימים ראשונים הם ימים טובים זה גורם שרוב החודש יוצא בקדושה, נמצא דהי"ב ימים ראשונים משפיעים על שאר החודש, וא"כ שפיר י"ל דבעצם רק יש לי"ב ימים ראשונים בחינת ראש חודש, אלא שעל ידי שיש להני ימים בחינת ראש חודש ממילא גם שאר החודש הוי בקדושה, ושפיר יש לכל החודש בחינת ראש חודש. וא"ש.

ועי' בספר בניהו בן יהודע למס' ראש השנה דף י ע"ב דאיתא וז"ל והנה בספר קרניים מאמר וא"ו בביאור דן ידיו הביא רבינו מורנו הרב שמשון מאסטרפולי ז"ל מספרי המקובלים דאברהם אבינו ע"ה נפטר בטבת ועשו סמך

ד עיין בשו"ע או"ח סי' תק"פ דאיתא וז"ל אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם ואף על פי שמקצתם בראש חדש יש מי שאומר שיתענו בו וכו' באחד בניסן מתו בני אהרן, עכ"ל, ועיין בקונטרס פנינים יקרים תרס"א שהובא שאחד בא לפני הגר"א זצ"ל ושאלו מנין לקחו הפוסקים להתיר להתענות בר"ח ניסן, ענה הגאון מנהג זה נרמז בפסוק החודש הזה לכם ראש חדשים חודש ניסן כולו יהי קודש כראש חודש ואין להתענות בו, אולם "ראשון הוא לכם" היום הראשון יהי לכם כחדשי השנה היינו כשאר ימות השנה ומותרים להתענות בו. עכ"ל.

הנה מבואר בדברי הגר"א דימי ניסן הם בבחינת "ראשי חדשים". ועיין גם בשל"ה הק' מסכת פסחים פרק נר מצוה (ו) דאיתא וז"ל החודש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה, הנה יש כפל לשון בזה הפסוק, אמר שהוא ראש חדשים ואמר שנית ראשון הוא לכם וכו', דרך רמז נוכל לומר דהפסוק רומז החודש הזה לכם ראש חדשים, כלומר החודש כולו הוא ראשי חדשים, כי כל יום ויום הוא כראש חודש, וכמו שכתב הטור סימן תכ"ט בשם מסכת סופרים, דאין מתענין בניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן, וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם כו', נלע"ד מנהג טוב לקרות בכל יום ויום פרשת הנשיא של זה היום וכו' בקריאת הפרשה הוא מעורר קדושת היום. עכ"ל. ועיין גם בשל"ה הק' ספר שמות פרשת בא דרך חיים תוכחות מוסר דאיתא וז"ל ופירשו המפרשים רמז המשנה אור לי"ד בודקין את החמץ כו', כי ממשלת היצר הרע י"ג שנים ויום אחד קודם ביאת היצר טוב וכו', ואפשר כוונת הנשיאים להקריב בימים ההם קרבנותיהם הוא לזכר י"ג שנים של אדם השרוים בלא יצר טוב, על כן י"ב ימים קרבנותיהם, ויום י"ג אסרו חג של יום טוב שלהם, ואח"כ באור לי"ד הבדיקה לאור הנר, על כן נרמז אח"כ בהעלותך את הנרות וגו' אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, והם שבעת ימי חג המצות, על כן נהגו בני ישראל לקבוע ימי חודש ניסן הללו להיות קדושים ולא חול, וזה רמז גם כן במה שנאמר החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה, דלכאורה הוא כפל, ועל דרך הפשט מדבר מעיבור החודש ומעיבור השנה, אמנם דרך רמז הודיע כי כל החודש